

Den vingklippta granskaren

Finanspolitiska rådet ska utvärdera regeringens finanspolitik. Men regeringen försvårar rådets arbete på ett sätt som reser frågan om huruvida politikerna verkligen vill bli ordentligt granskade.

Lars Calmfors är professor i internationell ekonomi vid Stockholms universitet och fristående kolumnist i Dagens Nyheter. Han var fram till i fjol Finanspolitiska rådets ordförande.

Det är en internationell trend att inrätta oberoende institutioner som Finanspolitiska rådet i Sverige (där jag själv tidigare var ordförande) för att granska finanspolitiken. Sådana myndigheter har på senare år skapats i Ungern, Kanada, Slovenien, Grekland, Storbritannien, Irland, Portugal och Slovakien. Enligt EU:s nya regelverk ska alla euroländer ha finanspolitiska råd.

De exakta uppgifterna varierar. I Storbritannien är uppdraget att göra prognoser. En del finanspolitiska råd analyserar bara olika politikalternativ, andra ger även rekommendationer. Vissa råd befattar sig enbart med budgeten, men många har också andra uppgifter.

Finanspolitiska rådet i Sverige tillhör dem med de bredaste uppgifterna. Förutom att bedöma de offentliga finanserna ska rådet analysera tillväxt, sysselsättning och numera också fördelningsfrågor. Ett uppdrag som är unikt är att granska hur regeringen förklarar sin politik.

Inrättandet av finanspolitiska granskningsinstitutioner är förenat med vad ekonomer kallar tidsinkonsistensproblem. Å ena sidan har en regering incitament att först skapa sådana organ som en signal om att den ska föra en ansvarsfull och rationellt grundad politik. Å andra sidan finns en frestelse för en regering att senare, när den utsätts för kritik, underminera verksamheten.

I Kanada minskades anslagen för landets parlamentariska budgetkontor när det ifrågasatte regeringens budgetkalkyler. Ungerns finanspolitiska råd ersattes med ett nytt tandlöst råd utan personal sedan det kritiserat finanspolitiken. När det grekiska budgetkontoret slog fast att skuldsituationen var ohållbar, inkompetensförklarades

det av finansministern och chefen fick avgå.

De svenska erfarenheterna passar väl in i denna bild. Trots att Finanspolitiska rådet i huvudsak varit positivt till den förda politiken, har regeringen uppenbarligen upplevt de kritiska synpunkterna på vissa områden som besvärande. Hösten 2010 hotade Anders Borg att minska rådets budget.

Det finns två huvudproblem i Finanspolitiska rådets verksamhet. Det första är diskrepansen mellan uppgifter och resurser. Ledamöterna har i huvudsak utfört sina uppdrag som bisysslor till sina ordinarie heltidsjobb, i flertalet fall vid universitet eller forskningsinstitut, vilket inneburit att dessa i praktiken finansierat en del av verksamheten. Detta är förstas orimligt.

Det andra problemet är att rådet är en myndighet under regeringen. Samtidigt som regeringen granskas av rådet, utvärderar och ger den synpunkter på rådets arbete, vilket ger möjligheter till påtryckningar.

Hösten 2010 begärde Finanspolitiska rådet högre anslag och föreslog att det i stället skulle flyttas under riksdagen (som Rikskontrollen). Det är en underdrift att beteckna finansministerns inledande reaktion som mycket negativ. Men efter några månader bytte Anders Borg fot och inbjöd oppositionen till överläggningar om rådets framtid "i syfte att stärka dess självständighet". Det skedde i samband med att OECD lade fram sin Sverigerapport som anans skulle ha innehållit skarp kritik av regeringens behandling av rådet.

Våren 2011 träffades en överenskommelse om Finanspolitiska rådet mellan regeringen och alla oppositionspartier utom Sverigedemokraterna. Det blev ingen förflyttning under riksdagen därför att Socialdemokraterna motsatte sig detta. Men uppgörelsen stärker

ändå rådets oberoende eftersom det blir svårare för regeringen att ensidigt besluta om förändringar. Dessutom höjdes anslaget.

Förändringarna har emellertid också skapat nya problem.

Rådets nya konstruktion är administrativt egendomlig. Det består av sex ledamöter i ett ledamötsråd som ansvarar för den ekonomisk-politiska granskningen. Dessutom finns ett litet kansli som ska bistå ledamöterna. Tidigare var ordföranden i ledamötsrådet också kanslichef. Men nu utser regeringen en separat kanslichef. Denne beslutar ensam om hur anslagen ska användas trots att det är ledamöterna som är ansvariga för verksamheten. Detta är inget problem med vettiga människor som kan samarbeta (vilket är fallet i dag) men är förstas en orimlig struktur som i andra lägen kan bli problematisk.

Tidigare fanns vissa möjligheter att – om anslagen räckte – "friköpa" ledamöter från deras ordinarie arbetsgivare för arbete med rådsuppgifter. Regeringen har nu helt stängt dessa möjligheter. Det sätter en gräns för den tid som ledamöterna kan lägga ner. Detta verkar spegla en medveten strävan från regeringen att "rådet bör vara mindre ambitiöst", en synpunkt som flera gånger framförts av den ansvariga statssekreteraren i finansdepartementet, Susanne Ackum.

Det krävs flera förändringar om Finanspolitiska rådets arbetsmöjligheter ska motsvara god internationell standard. Frågan om en förflyttning under riksdagen bör tas upp igen. Som i de flesta andra länder bör ledamöter – om rådet så vill – kunna anställas, åtminstone på deltid. Ledamötsrådet bör få kontrollen över anslagen. Allt detta förutsätter förstas att politikerna verkligen vill ha en oberoende granskning av hög kvalitet.

Det krävs flera förändringar om Finanspolitiska rådets arbetsmöjligheter ska motsvara god internationell standard.